

Om "Ualmindelige Evner", "Saerligt Vilkaar" och "At gjøre detsamme". --- Om en passage ur S. Kierkegaards efterlämnade papper

Kaj Bernh. Genell

S. Kierkegaard stötte ofta människor ifrån sig, tog sällan emot besök, och umgänget skedde på hans villkor. Några lärjungar ville han absolut inte ha. Men han ville ha någon som såg till författarskapet efter hans död. Det kom att bli hans bror Peter (som S. Kierkegaard vid tillfället för sin död inte stod på god fot med) , dennes privatsekreterare Hans Barfod, samt S.K.s släkting, teologen Hans Bröchner, samt systerdottern Henriette, " Jette", Lund, och så ...J.P. Heiberg, societetslejonet (och Kierkegaards fiende) J.L. Heibergs son, m.fl.

Men under sin livstids tre sista år siktade S.K. klart in sig på den enligt hans mening kunnige prof. i filosofi, hegelkännaren Rasmus Nielsen. En text – ett utkast till tidningsartikel, ur S. Kierkegaards efterlämnade papper, skriven "Angaaende Prof. Niensens Forhold til min Forfatter-Virksomhed. Literair Revisions-Artikel. d. 1853. S.K." med anledning att Rasmus Nielsen hade utgivit en

bok, där innehållet var ett plagiat på Kierkegaards skrifter. R. Nielsen (1809-1884) skall diskuteras här.

Nielsen var Prof. i filosofi vid Köpenhamns universitet 1841-83. I Evangelietroen og den moderne Bevidsthed (1849) uttolkade N. själv sin nya lära om motsatsen mellan tro och vetande. Detta var ju ett av S.K.s favoritämnen. Tro och vetande hade enl. SK inget gemensamt. Om man rationellt försökte bevisa Guds existens, så borde man bli halshuggen, det var Kierkegaards ståndpunkt.

- ”Hvilken Middelmaadighed” menade S.K. i Papirer.X:6:96. - riktade sedan i en tidningsanmälan en skarp kritik mot Martensens dogmatik.

”Vi tale om det at have ualmindelige Evner. Det er ikke derom jeg vil tale, nei, men i Forhold til det at have ualmindelige Evner er der en Forskjel, paa hvilken jeg laengst har, som Psycholog, vaeret opmaerksom, om hvilken ogsaa Enhver vil vide nogen Beskeed naar jeg naevner den. Forskjellen er: **at have ualmindelige Evner paa almindelige Vilkaar, og at have dem paa saerligt Vilkaar.**” (S.K.:Pap.X:6:116.)

Rasmus Nielsen hade i sin bok jämfört sig **med S.K.s pseudonym Johannes Climacus, - d.v.s. Smulernes och Efterskriftens författare - som alltså R. Nielsen kände sig stå själsligt nära.** Kierkegaard var redan 1849 rasande över det sätt Nielsen i sin bok plagierade och stal ur Afsluttende ufilosofisk Efterskrift och framställde resonemang från Kierkegaard som sina, och nu **menade R.N. att han ville överta en pseudonym** också – det var aningen för närgånget.....

”Men hvad skeer?”, spørger S.K.sedan , og är i alla fall något tacksam mot recensenterna i huvudstadens konservativa och liberala tidningar: ” Hvad jeg hverken kunde eller vilde gjøre, det paatager sig Omverdenen at gjøre. Fra alle Kanter lyder det om hans store Bog: det er jo ikke Andet end det Kierkegaardske.”(s.113.)

S. Kierkegaard fortsätter – för sig själv - i huvudtexten i sina Papirer (s.116):

”Det er om dette sidste jeg viltale, atter ikke om de ualmindelige Evner, men om det saerlige Vilkaar. Hedenskabet veed Beskeed desangaaende, derfor hed det: Guderne ere misundelige. Meningen heraf er ikke, at Guderne ere saaaledes misundelige at de negte Gaverne, nei, derpaa taenkte ikke Hedningen ikke ved den tale, nei, Guderne give de store Gaver – men, men, der er et Saerligt **Vilkaar! Dette Vilkaar forandrer Sagen**; det er ikke just saa ligefrem med de store Gaver – ak, Guderne ere misundelige! ”Halvdelen, o, Halvdelen, det er nok, mere end nok, og jeg skal hele mit Liv love og prise Eder, I gode Guder; men dette Vilkaar, paa vilket jeg fik det Dobbelte – ak, jeg tor ikke lede Erder, I maegtige, see hvad der foregaaer i mit Indre inderst inde, hvor turde jeg det, men er dog Guderne ikke misundelige!” Saaledes i Hedenskabet. I Sagnene forekommer det Samme. Det er En, som har ualmindelige Evner, **men han er, saa hedder det, underlig. Hvad betyder dette? Det betyder at han har dem paa saerligt Vilkaar.** Som han fører ingen Buestraengen, disse just disse Toner aflokke ingen Anden Strengeligen – men det er noget Underligt ved det Hele, men man paastaar naesten at kunne hore det med hans Spil

eller med i Sangen, dette Underlige: hvad er dette? Der er / at / han **har sin Virtuositet , han har sin Digtergave paa saerligt Vilkaar.** – Dette ved ethvert Menneske mere eller mindre Beskeed om. Mennesket maerker det instinktivt paa sig, saasnart hon kommer i Berøring med en Saadan; en Yngling, en ung Pige, der da ere Intet mindre end Iagttagere, maerke det paa sig selv i en saadans Naerhed. Det er Øieblik, hvor man kunde **fristes til at ønske hans Evner, i samme Øieblik siger man til sig selv: nei, nei, o Vilkaaret!**”(s.117.)

Här kan vi hos Kierkegaard se mycket intressanta saker. Vi ser något av det klassiska romantiska geniet, av sagans konstnär med gudslånet, av reflexioner kring det ”underfulle”: ”paa saerligt Vilkaar”: - det underliga som predestination -, man kommer osökt att tänka på någon som Moses, som, av ”Vilkaaret”, förnekades inträde till Kanaans land, vi ser en liten avväg, - han är ju så van att breda ut sig, så som i sin ungdom, då han skulle skrivit en hel sidan om ynglingen och flickan i skräckförhållandet till den ”underlige” villkårsridne mannen : ”En Yngling, en Pige,” - men det är icke detta som S.Kierkegaard syftar till, - han är nu i en annan fas av sitt liv, och ute i sitt bestämda ärende. S.K. fortsätter i skissen till tidningsartikel:

”Men er dert nu allerede en Misforstaaelse i Forhold til ualmindelige Evner paa almindelige Vilkaar at ville mene ved Flid og Straebsoemhed at kunne gjore o g s a a det Samme: i Forhold til ualmindelige Evner paa saerligt Vilkaar, er dette tillige en Slags Brøde. O, han svarer vistnok frygtelige Skatter og Afgifteen for det ualmindelige han er!, kunde Du vilde ligesom tage det fra ham det Smule

han er, de ualmindelige Evner, og lade ham beholde Vilkaaret. Og selv om en Saadan langfra ikke hedensk ruger over den Fortvivlelse, at Guderne ere misundelige, slev om han retinderligt er forligt med sin Skjebne og med Gud – og med Vilkaaret, fuldt og fast er enig med sig selv, at Gud er god: det saerlige Vilkaar det er dog en Smerte, og han driver det vistnok aldrig høiere i Glaede end til Veemod. **Dog det er ikke derom jeg egentlig vil tale, endnu mindre gjøres dette paa en fiin Maade at faae insinueret, at jeg skulde have ualmindelige Evner.** Nei, desangaaende menar jeg som saa. I Regelen skal et Menneske ikke om sig selv sige Slikt, om det end var nok saa sandt. Der gives saerlige Tilfaelde, hvor det drimod endog er et saadant Menneskes Pligt for Gud at sige det om sig selv; men saa skal det siges hørøstet over hele Folket og saa bestemt som muligt, insinueres eller indsmugles skal det aldrig. Altsaa om hvad Evne jeg muligen kan have, derom ønsker jeg ingenlunde at tale her. Lad dem nu vaere som de vaere vil; det derimod jeg vil tale om, og som jeg endog anseer det for min Pligt at sige, er: **hvad Evne jeg har, jeg har den paa saerligt Vilkaar.** Der er maaske Adskillige, som have større Evner, og kunne gjøre noget langt større end jeg; men det er ikke een Eneste, der kan gjøre just det Samme som jeg, nei, ikke en Eneste. Og heri ligger Prof. Nielsens Feiltagelse. Enten – Eller. **Enten har man en Eiendommelighed eller man har den ike.** Har man den, saa følger man sin Eiendommelighed. Men **i Forhold til en Andens Eiendommelighed kan man kun, hvis man vil forholde sig til den, forholde sig understøttende. Hvad man derimod ikke kan, er: ogsaa at ville gjøre det Samme.**” (S.K. Pap.X:6. s.118.)

Stycket präglas ju av omständlighet, en egenskap som då och då, för att inte säga ofta, framträder i S.K.s texter – som om S.K. med sin klara logik ville hålla sig fast vid ämnet så länge det går, och samtidigt uttömma de möjligheter, som logiken i resnemanget erbjuder.

Det är vanligt att S.K. inte vill förbise något i ett resonemang – han är ju ifrån barndomen en tränad ”dialektiker”, och som vuxen har han också mött Kant, Trendelenburg (en av S.K.s favoriter) o. Hegel, vilka var för sig, var begivna på denna konst – och han driver den ”logiska undersökningen” ofta till det absurdas gräns – ibland otöver den – och som i detta fallet kan det röra sig om ett ganska enkelt påstående, vars framställande alltså tar sin avsevärda plats.....Han är ibland nära plattityder, och det han här framlägger är ju onekligen hårsmånen från plattityd:

Grundpåståendet är ju detta: a.) Låt bli att plagiera mig!- d.v.s.: a.1.) S.K. menar att han plagieras..... Det är dock insvept i det (något) mer eleganta: b.)” Ingen kan göra exakt samma sak som jag.” Man kan skriva bättre, men inte samma, skriver han. Samtidigt framkommer två påståenden: b.1.) ”Jag har ovanliga andliga resurser.”, b.2.) ”Jag skriver på särskilt villkor.”

Påståendet om samma sak kan ju rent av uppfattas som löjligt. Men det andra påståendet är mer komplicerat. I påstående 2. antydes här en förbindelse med ett högre väsen. Villkoret skall väl ses så, som att Gud har i sin nåd – föreställer sig SK. – låtit honom, Sören, få den väldiga begåvning, och samtidigt denna TID på jorden – trots fadern, Mikael P.n Kierkegaards synder, som ju annars slagit mot släkten så hårt, på olika vis – och i och med

denna nåd, så har Gud också ställt som villkor att Sören skall taga vara på sin tid och begåvning, och skriva i Christendomens anda. Eller något ditåt.

Hela argumentationen om att ingen kan skriva ”samma”¹ som S.K. faller då in i ett löje, då ju S.K. själv menar att han både har speciell begåvning (som visserligen kan överträffas) och att han har ett särskilt villkor (han får ”betala” för att skriva så bra). Varken 1. Eller 2. kan förmodligen appliceras på plagiatorn Rasmus Nielsen. S.K. vet att han har rätt i det han skriver, i a.1.och i b.1, och så framställer han den utsagan, - den metafysisk-psykologiska? - om villkoret, som gör att han i och för sig inte kan publicera vad han skriver, men det ger honom tröst...

Vad Kierkegaard menar är eftersom Nielsen inte är Underlig, och alltså, även om Nielsen har ovanliga gåvor, (vilket SK inte går in på om RN har) så har han dem inte på särskilt villkor, och har han inte *Vilkoret*, och kan då inte skriva samma som Kierkegaard och kan därför inte förvalta Kierkegaards andliga arv.

”Det saelige Vilkaar er endog en Smaerte, og han driver det vistnok aldrig hoiere i Glaede end til Veemod .”

De andra märker det, ynglingen och flickan på stan, men de ryser inför villkoret. S.K. bär stoiskt villkoret. (”Nei, nei, ...o.Vilkaaret!”) Ty villkoret trycker honom. Han vill helst inte ha det. Men nu har han det. Och det gör honom till ett Undantag.

Och vem kan förvalta ett så väldigt undantag?

¹ Jfr. Heidegger och Derrida, om skillnaden mellan ”samma” och ”lika”.

Här målar S.K. upp - i en sidoblick - en social bild 1853, en förmodligen helt falsk sådan, - sex år efter den honom förlöjligande Corsarstriden -, om hur han själv hoppas vara sedd av det uppväxande släktet, till egen tröst. Kierkegaard inser nog själv det groteska i bilden med ungdomarna: SK menar att till och med Köpenhamns ungdomar skulle märka PÅ SIG SJÄLVA att de har en människa med ovanliga gåvor, och på särskilt villkor, i sin närhet – ungdomarna har ju troligen ingen aning om vad som står i hans skrifter, vilka inte ungdomar i gemen alls läser i Köpenhamn dåförtiden (Sören Kierkegaard hade väl ungefär tio personer som alls läste hans böcker.

Kasnske önskar Kierkegaard att ungdomarna i staden skulle förföras i skräck över honom, men de flesta fann nog bara Mag. Kierkegaard kutryggig och lite skrämmande.

K. Bernh. Genell 2022

Copyright K. B. Genell 2022